

שכלול כוח המחץ - כיווני התפתחות לתמרון היבשתי הרביזרועי

ההימנעות מהפעלתם של הכוחות המתמרנים בעימותי העשורים האחרונים שחקה את כשירותם, אך לא פחות מכך את רוחם ואת הביטחון ביכולתם. יש לסגל חשיבה אחרת - שינוי משמעותי במבנה, בארגון ובאופן הפעלתם של כוחות היבשה, כדי להכניס כראוי לאתגרי העימותים הבאים

האתגרים הצפויים מחייבים את הפעלתם המתואמת של שני המאמצים העיקריים של העוצמה הצבאית: כוח האש וכוח התמרון

אל"ם (מיל') פרופ' גבי סיבוני,
המנהל הכללי הראשי של המעבדה
התפיסתית בצה"ל, ראש תוכנית צבא
ואסטרטגיה במכון למחקרי ביטחון לאומי

אל"ם (מיל') יובל בזק, ראש צוות פיתוח
תפיסת התמרון במעבדה התפיסתית, רמ"ט
אוגדה 91

3. פגיעה מתמשכת בעורף האזרחי של מדינת ישראל, שתכליתה לשחוק את כושר עמידתה של החברה הישראלית ולהבקיע סדקים בתמיכתה במאמץ המלחמתי.

הצורך לנטרל את האיומים הללו, שנבנו נגד היכולות ותפיסת ההפעלה הישראלית, ולאפשר את הפעלת "מכונת המלחמה" הישראלית בכל תרחיש בו יפתח עימות שכזה, לרבות במצב של הפתעה, מחייב לימוד, בחינה ודיון עמוק.

מאמר זה יתמקד באופן שבו נכון יהיה לבנות את יכולת התמרון היבשתי הרב-זרועי לנוכח התפקידים המיועדים לו בעימותים העתידיים, ולנוכח האתגרים הפוטנציאליים שיוזמן לו שדה הקרב בעימותים אלה. הוא מתווה כיוונים כלליים ומביא בתמצית כמה רעיונות שאותם נדרש לאמץ כדי לפתח מענה יבשתי אפקטיבי לנוכח האתגרים האלו. כאמור, כנקודת ייחוס נקבעה שנת 2030¹ כדי לשחרר את המחשבה מכבלי "השוטף", ולאפשר את מרחב הגמישות הנדרש הן כדי להשיג שיפור בתוך המערכת הקיימת, והן כדי לאפשר את עיצובה המחודש בכול מקום שנדרש.

מאתגר למענה יבשתי שלם - מפת דרכים ומתודולוגיה

"גרעינו של כל חידוש במדעי הצבא מתגלה כבר בשלב היסטורי קודם. המקורות שבשיטה כלשהי נעוצה אפוא לא רק ברכיבים החדשים שבה, אלא גם בבחירת הרכיבים הישנים, בדרך ההיתוך של חדש וישן וביציקת הנתך לתבנית חדשה".²

ניסיון לשרטט את המציאות העתידית ובהמשך להגדיר את מרחב האפשרויות הפוטנציאלי הוא שלב הכרחי שתכליתו לסייע בזיהוי מגמות השינוי, ומתוכם להגדיר את האתגרים המרכזיים.

השיפור של אפקטיביות הכוחות המתמרנים קשור קשר בל יינתק למרכיבים עליהם נשען התמרון היבשתי, כמו גם לגורמים התומכים את פעולתו

כשם שלא ניתן לשפר אפקטיביות של חרב רק דרך השחזות הלהב, אלא שנדרש לטפל באופן אחידותה, בכושרו של הלוחם שאוחז בה ובמיומנותו בשימוש בחרב, כך, השיפור של אפקטיביות הכוחות המתמרנים קשור קשר בל יינתק למרכיבים עליהם נשען התמרון היבשתי, כמו גם לגורמים התומכים את פעולתו. שיפור זה עובר דרך בחינת התאמתו של כל אחד מן המרכיבים המשפיעים, ודרך בחינת יחסי הגומלין ביניהם כאשר הם ערוכים תחת רעיון כללי.

במאמרים האחרים שבגיליון זה התייחסנו למערכת היבשית בכללותה, שהרי התמרון היבשתי ניצב על כמה אדנים שמעצבים את היקפו, תכונותיו וכושרו, לדוגמה, רעיון צבא העם, היקף ואופן הארגון של כוחות היבשה, איכותה של שדרת הפיקוד ועוד. בהמשך, בחנו את כושר התמרון היבשתי (ראו: תרשים 1) החל מרמת הביטחון הלאומי (ממשלה) הקובעת את תפקידיו של התמרון, עבור ברמת האסטרטגיה הצבאית (מפקדה כללית) המופקדת על יצירת

הטבע האנושי נוטה לראות, כפי שהוכח פעמים רבות בהיסטוריה, את המלחמה הבאה כהמשכה של המלחמה הקודמת. מעטות הדוגמאות בהן מצביאים או מדינאים הקדימו לצפות את השתנותה של המציאות ולהיערך אליה כנדרש.

ארבעים ושמונה השעות הראשונות של מלחמת יום הכיפורים הן אולי הדוגמה הבולטת ביותר בהיסטוריה הישראלית. ההפתעה המודיעינית הייתה המקום אליו ניקזה החברה הישראלית את עיקר כעסה, אך הכשל היה רחב ועמוק יותר. פערי הציפיות בין האופן שבו הצטיירה המלחמה במוחם של הקברניטים ואנשי הצבא – כיומה השביעי של מלחמת ששת הימים, ובין האופן השונה שבו התפתחה המציאות, הותיר את רישומו העמוק, הרבה מעבר להשפעות הצבאיות על ניהול המערכה. גם הניצחון הצבאי המוחץ בסופה של המלחמה, לא הצליח לעמעם ולו במעט את כאבה של הצריכה.

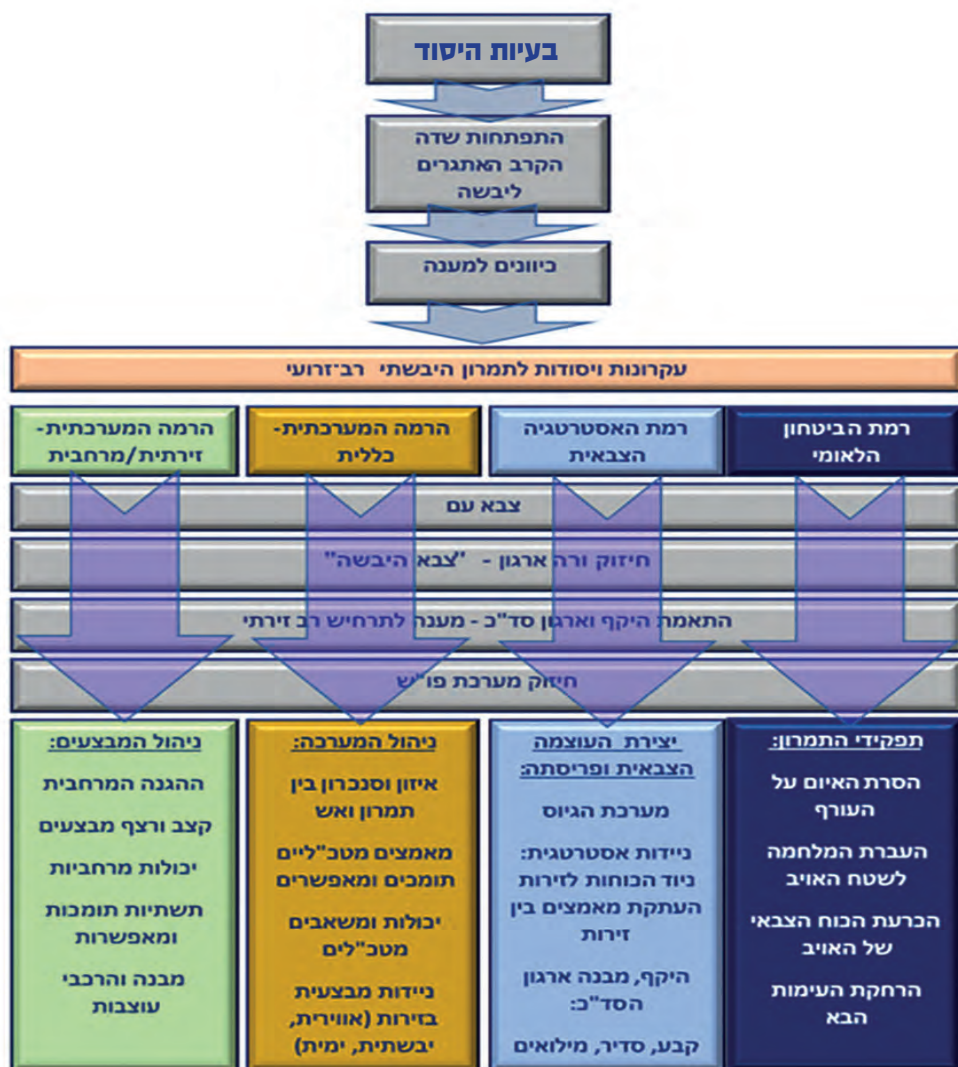
המלחמה הבאה עשויה להיות שונה באופן מהותי מסבבי הלחימה של שלושת העשורים האחרונים. במונחים מסוימים היא עלולה להיות שונה ממלחמות העבר נגד מדינות ערב, בהן ההתנגשויות התרחשו בעיקרן בחזית, בעור העורף נותר מחוץ למעגל הלחימה. במדינה שבה העורף האזרחי הוא העורף האסטרטגי, עליו נשענת העוצמה הצבאית הלאומית כולה בשעת מלחמה, לא ניתן להמעיט בחשיבותו של עניין זה.

ניתוח התהליכים המתרחשים בשנים האחרונות בציר אותו מובילה איראן, יוביל למסקנה כי מטרתה האסטרטגית ארוכת הטווח לחיסולה של ישראל עוברת דרך עימות צבאי שתכליתו לערער את תפיסת הביטחון שלה. בעוד העיסוק המרכזי בשנים האחרונות התמקד בפעילות נגד המרוץ האיראני ליכולת גרעינית, הולכת ונבנית סביב גבולותיה של ישראל יכולת קונבנציונלית המתפתחת לכדי איום אסטרטגי על מדינת ישראל, מכמה זירות במקביל.

לאיום זה שלושה רכיבים:

1. כיבוש שטחים בתוך ישראל שתכליתם להוות הגנה קדומנית, לצורך שחיקת המתקפה הצה"לית לעומק הזירות שיבושה והשהייתה.
2. תקיפה משולבת (אש, לוחמה אלקטרונית וסייבר) של מרכזי כובד בעורף האסטרטגי הישראלי המכוונת לפגיעה ביכולות צה"ל, ובכלל זה שיבוש ועיכוב גיוס וניוד העתודות לזירות המבצעיים, פגיעה במערכות הפו"ש ובאתרים אסטרטגיים וצמצום חופש הפעולה של חילות האוויר והים.

תרשים 1: כושר התמרון היבשתי לנוכח אתגרי העתיד

שכניה באמצעות הפעלת כוח צבאי, וכי נכוננו לנו סבבי לחימה, הובילה לאימוצה של אסטרטגיה הגנתית המשולבת בדוקטרינה התקפית בבסיס תפיסת הביטחון. צה"ל נדרש לנצח בכל אחד ואחד מהסבבים, גם כדי לאפשר תקופות רגיעה ארוכות להתפתחות המדינה, וגם כדי לגרום לאויב לשלם בכל סבב מחירים גבוהים ומאמירים שיובילו אותו לנטישת דרך המלחמה. אלו הולידו את גישת ההכרעה וקבעו את כושר התמרון כיסוד המרכזי עליו תתבסס גישה זו. לפיכך, "קיר הברזל" הישראלי הוא תוצר משולב של אסטרטגיה הגנתית שמכירה באסימטריה המובנית בינינו ובין מדינות ערב, ובין הבנה שברמה האופרטיבית גישה הגנתית איננה מספיקה. מכאן המוסכמה כי חיוני להשיב, או אף להקדים התקפה, כדי להביס את האויב ולהרתיעו.

מסמך "אסטרטגיית צה"ל" מ־2018 מדגיש ומפתח את רעיון גישת ההכרעה, ואת הצורך לחזק את התמרון היבשתי הרב־זרועי הנמצב בלב גישה זו. המסמך מתייחס לתמרון היבשתי הרב־זרועי במשמעויותיו לרמת הביטחון הלאומי, למקומו ולתפקידו באסטרטגיה, ובהמשך –

העוצמה הצבאית, גיוסה ופריסתה; הרמה המערכתית המופקדת על ניהול המערכה בכלל זירת המלחמה (מפקדה כללית) ועד לרמה המערכתית המרחבית (פקמ"ר) המופקדת על ניהול המבצעים במרחבה.

בכוונת מכוון לא עסקנו ברמה הטקטית בה עוסקת זרוע היבשה, אך אנחנו בהחלט מנהלים איתה דיאלוג על התנאים שיש להעמיד לכוחות המתמרנים כדי לאפשר להם אפקטיביות מרבית, לנוכח אתגרי שדה הקרב הצפויים.

את כל אלה בחנו מול התרחיש הקשה הסביר, כלומר התרחיש שהתממשותו תציב את האתגר המשמעותי ביותר לפעולת המערכת היבשתית בכללותה. כזו עשויה להיות מלחמה הנפתחת בהפתעה מכמה זירות במקביל, שבה מתבצעות התקפות אויב במרחב המגע תוך כדי ירי מסיבי של טילים לחזית ולעורף יחד עם הפעלת אמצעים שונים, קינטיים ושאינם קינטיים, כדי לשבש את פעולתו של צה"ל. הנחת היסוד היא שאם ניערך מול התרחיש הקשה, נוכל לעמוד בכל תרחיש חמור פחות. לאורך כל המאמר נעשה שימוש במונח "התמרון היבשתי", בעיקר מכיוון שעיקר פעולתו והמשימות אותן הוא נדרש להשיג מצויים בממד היבשתי. כך גם עיקר הכוחות שפועלים בו, אך לא כולם. אין תמרון יבשתי מודרני שלא משולבים בו כוחות ומאמצים מכלל הזרועות; אין תמרון יבשתי אפקטיבי שאינו פועל מול כל הממדים, אך עם זאת היגיון הפעולה של כלל השותפים נובע מהיגיון התמרון היבשתי, והם כולם פועלים כדי לקדם את מטרותיו. זהו בבסיסו הרעיון שעמד מאחורי כוח המחץ של בן גוריון, שאותו נדרש להמשיך ולשכלל, כדי להתאימו לאתגרינו של שדה הקרב העתידי.

תמרון יבשתי 2030 – כיוונים למענה

כוח המחץ – התמרון ככלי של הביטחון הלאומי

מצבה הגיאואסטרטגי של ישראל לא השתנה מאז הקמתה. אבחנתו של דוד בן-גוריון נותרה תקפה כשאמר: "יש הברזל עמוק... בין מצבנו בסכסוך זה ובין מצב הערבים בו. הערבים תקפו אותנו; אנו ניצחנו; אז הם זוממים סיבוב שני. נניח שבשנה אקס יבוא סיבוב שני וננצח שוב. הם ייזמו אז סיבוב שלישי. לנו אין אפשרות של פתרון סופי לסכסוך בינינו כל יומן שהערבים אינם רוצים בו"³. הבנתו של בן-גוריון כי ישראל אינה יכולה לסיים את הסכסוך עם

להיבטיו האופרטיביים. המסמך קובע כי צה"ל יפעל לקידום יעדי הביטחון של מדינת ישראל באמצעות שתי גישות מענה: גישת "מניעה והשפעה" וגישת ההכרעה. בעוד שגישת מניעה והשפעה נועדה למנוע פעולות מהאויב ולשלול את יכולותיו, כדי להרחיק את המלחמה וליצור תנאים מיטביים לצה"ל אם יידרש לה, נועדה גישת ההכרעה לפעול לשינוי של המציאות הביטחונית אם מלחמה תפרוץ. עוד צוין במסמך שישראל תשאף לסיים את המערכה, תוך הכתבת תנאי סיום הלחימה מעמדת כוח ובזמן קצר. בעת פעולה על-פי גישת ההכרעה יופעל הכוח הצבאי למתקפה שמטרתה להעביר את המלחמה לשטח האויב מהר ככל האפשר באמצעות התקפה ברזומנית בזירה אחת או יותר, המתבססת על שני מרכיבי יסוד:

- א. מאמץ אש מדויקת רחבת היקף המבוססת על מודיעין איכותי.
- ב. מאמץ תמרון בחזית ובעומק הממוקד ליעדים בעלי ערך אסטרטגי. מטרתו לפגוע באויב, לצמצם את הירי מן השטח שנכבש, להשמיד תשתיות צבאיות ולאיים או לפגוע בשרידות השלטונית שלו. מאמץ התמרון יכול ליעדים בעלי ערך תודעתי, שבנוסף לנוק החומרי שייגרם לאויב מהפגיעה בהם – ישפיעו נפשית על מנהיגיו, על כוחותיו הלוחמים ועל הציבור התומך בהם. זאת כדי להוביל להכרעתו המהירה בתוך המערכה הנוכחית, וכדי לתרום להתרעה לאחריה.

בעת פעולה על-פי גישת ההכרעה, המטרה בהפעלת הכוח הצבאי היא להעביר את המלחמה לשטח האויב במהירות ככל האפשר, באמצעות יכולת ביצוע מתקפה בו זמנית בכמה חזיתות, ותוך מהלומה משולבת

תפיסת ההפעלה – אתגרים ורעיונות יסוד

התפתחותו המחודשת של איום יסודי ומאפייניהם הצפויים של עימותים עתידיים, מחזירים ללב העשייה הצבאית את יסודותיה של תפיסת הביטחון ובתוכם את תפקידיו של הכוח הצבאי. ראשונה בדרישות היא הרחקתו של העימות הבא. על-מנת להשיגה, נדרש יהיה לסיים כל עימות עתידי בניצחון צבאי מובהק, הנשען על פגיעה קשה בכוח הצבאי ובתשתיות. אלה יחייבו את האויב לזמן שיקום ארוך בטרם יוכל לתקוף מחדש, יחד עם הנחלת תבוסה שמשמעה ערעור אמונתו ביכולתו לנצח בדרך הכוח. בצד ההתקפי יידרש צה"ל להכריע את הכוחות הצבאיים של האויב, ובצד ההגנתי יידרש למנוע מהאויב כל הישג משמעותי. מקסימום מחיר ומינימום הישג. אתגרי המגננה ידרשו להסיר את האיום מעל העורף, מהר ככל הניתן, כדי לאפשר את תמיכתו במאמץ המלחמה. יכולת האש של חיל האוויר, יחד עם ההגנה האקטיבית והתגוננות העורף, יהיו אלו שיישאו בעיקר הנטל בשעות הראשונות. ואולם, רק העברה מהירה של המלחמה לתוך שטחו של האויב תוכל להתמודד עם האיום הצפוי באופן אפקטיבי.

יציאה למתקפה בעומק שטחו של האויב תחייב הישענות על הגנה חזקה שתמנע או תבטל כל הישג קרקעי של האויב בשטח מדינת ישראל. בנוסף, היא תדרוש את היכולת לגייס את הכוחות היבשתיים

ולנייד אותם לעבר הזירות, גם כאשר העורף מצוי תחת אש. אלו ידרשו את התאמתה של מערכת הגיוס, יחד עם הצורך להישען על בסיס הגנה מרחבית אפקטיבית עד להגעת הכוחות, גם לנוכח התרעה קצרה או אף ללא התרעה כלל.

בהנחה שירי לעורף וניסיונות לכיבוש שטח במדינת ישראל עשויים להתרחש בכמה זירות, תידרש לצה"ל יכולת לבצע מגננה בכמה זירות במקביל, יחד עם היכולת להעתיק מאמצים בין זירות, כדי לרכז מאמץ להכרעת האויב. קיצור המלחמה והכרעה מהירה של האויב יהיו תלויים בשלושה מרכיבים עיקריים: סנכרון בין מאמץ התמרון ומאמץ האש; כושר הניידות – המהירות שבה יטיל צה"ל את כוחותיו אל עבר זירות המבצעים ובתוכן; קצב מבצעים שיילך ויעצים את הלחץ המבצעי על מרכזי הכובד ומערכי האויב, ברמה הטקטית והמערכתית, עד לקריסתם.

אלו ידרשו יצירת איזון מחודש בין האש והתמרון ברמה המערכתית; מבנה והרכב כוחות שיאפשר יכולת לרכז במהירות מאמצים זירתיים, יחד עם יכולת להעתיק מאמצים בין זירות; יכולת פעולה מבוזרת ברמה המערכתית והטקטית, יחד עם קצב גבוה בתכנון והוצאת מבצעים. כמו כן יידרש כוח יבשתי מקצועי מאומן, מצויד וגדול דיו כדי להתמודד עם כמה זירות במקביל. כוח שיהיה אפקטיבי דיו כדי שיופעל על-ידי הדרג המדיני במלחמות מוגבלות, ויהיה גמיש דיו כדי לתת מענה לאיום יסודי שעלול להתפתח ולהתפרץ בזמנים קצרים. אלו יחייבו לשמור את רעיון צבא העם מחד גיסא, ולארגנו מחדש בסדר ובמילואים מאידך גיסא כצבא עם מקצועי יותר, המותאם למאפייני החברה הישראלית במאה ה-21 ומוכן לאתגרי שדה הקרב.

תמרון יבשתי רבי-זרועי – עקרונות המענה

"אנו מציעים לאויבים שלנו כבר מההתחלה ריכוזים גדולים של חיילים וציוד [...] שהם מטרת אידיאליות לנשק להשמדה המונית. ולבסוף היחידות מגיעות באיטיות רבה, ממפני שהפריסה אינה מתורגלת בעניין של שגרה, והם מגיעים במצבי מוכנות לחימה לא זהים, מפני שברוב המקרים החיילים לא שירתו יחד במשך זמן רב."⁵

התאמת שיטת גיוס מילואים וחזוק יסוד המרחב בהגנה

השאלות המרכזיות באשר לעימותים הבאים נוגעות, באופן טבעי, להיבטים ההתקפיים: כיצד להכריע את האויב, כיצד לנצח באופן חד-משמעי, כיצד לחזק את ההרתעה בסיומה של המלחמה. התפתחותו של האיום על העורף, החל במלחמת המפרץ וביתר שאת לאחר מלחמת לבנון השנייה, חוללו אמנם בניין של יכולות הן בתחום ההגנה האקטיבית והן בהתגוננות האוכלוסייה, ועם זאת נראה שהאיומים המתפתחים על העורף האסטרטגי מצריכים תשובות ממעלה שנייה. לצד השאלה כיצד מנצחים את המלחמה עמוק בשטח האויב, נדרש לתת מענה לשאלות חשובות לא פחות הנוגעות לגיוס, לתמיכה במאמץ המלחמתי ולהגנה – כולן בשטחינו.

היעדר העומק בכלל הזירות, יחד עם האפשרות של התקפת פתע מוגבלת לכיבוש שטחי מפתח, יחייבו יכולת התארגנות מהירה של כוחות הגנה מתוך המרחב, לצורך מניעת הישגים מהאויב, ובהמשך ליצירת התנאים להעברת המתקפה לשטחו. המטרה היא לאפשר יכולת הגנה במקרה של

תקיפת אויב, גם ללא התרעה, בהתבסס על כוחות מתוך המרחב. כוחות ההגנה המרחבית ייבנו בשלוש מדרגות, וייצברו עד 12 שעות מההפעלה בכללם: כוחות סדירים הפרוסים במרחב, בפעילות מבצעית ואימונים; אורחים המתגוררים במרחב ומאורגנים במסגרת כוחות הגמ"ד בכשירות קרבית; יחידות מילואים טריטוריאליות, המתבססות על כוח אדם המתגורר במרחב הגבול כיחידות מילואים ומאורגנות לגיוס ולפריסה מהירים.

ניתן להקים גדודי מילואים מרחביים שיוכלו לספק בחירום כוח זמין בסדר גודל חטיבתי ויותר לפיקוד המרחבי, כדי לתת מענה להגנה בפני תקיפות אויב על יישובי קו העימות או מוצבי צה"ל. ניתן גם לכלול בכל חטיבת מילואים מרכיבים מרחביים שיוכלו להוות עקב בקרקע במהלך הגיוס, וכך עם התייצבות מפקדת החטיבה במרחב אפשר יהיה להתחיל לממש את התכניות החטיביות.

יכולת ההגנה ברמת המרחב מטרתה לאפשר התמודדות אפקטיבית מול התקפות אויב ולמנוע ממנו הישגים קרקעיים, גם ללא תלות בהקצאת כוחות מגזרות אחרות. בכלל זה נדרשים כוחות אלו לעמוד בכשירות המאפשרת להם פעולות התקפות במסגרת ההגנה, שתכליתן שיבוש התקפות האויב והכנת התנאים הנדרשים להעברה מהירה של התמרון לתוך עומק זירות המבצעים. זאת כדי לאפשר את נטילת היוזמה ופיתוח הלחץ המבצעי הנדרש לצורך השגת ההכרעה.

בהנחה שירי לעורף וניסיונות לכיבוש שטח במדינת ישראל עשויים להתרחש בכמה זירות, תידרש לצה"ל יכולת לבצע מגננה בכמה זירות במקביל, יחד עם היכולת להעתיק מאמצים בין זירות, כדי לרכז מאמץ להכרעת האויב

גיוס תחת אש

לצד כוחות אלה נועד להתאים את מודל גיוס המילואים כדי שיוכל להתמודד עם תרחיש פתיחה הצפוי להיות שונה מגיוס החרום במלחמת יום הכיפורים. האויב עלול להנחית מהלומת פתיחה שההתראה לה עלולה להיות קצרה מאוד, במטרה לשבש ולעכב את גיוסם ופריסתם של כוחות המילואים. נדרש לפיכך להיערך לאפשרות לפיה גיוס המילואים יתנהל תחת אש, הן לאורך צירי התנועה והן במרכזי הגיוס עצמם.

המענה הנדרש יחייב לבנות תפיסה חדשה שמבחינה בין כוחות המילואים המרחביים ובין יחידות המילואים המגיעות מחוץ למרחב. לכוחות המרחביים, שהם כוחות קלים בעיקר, יש צורך לבנות מחסני חירום המפוזרים בהתאם לגזרות כדי למנוע את ריכוז אש האויב ולפשט את תהליך החילו והארגון לקרב. את נקודת התורפה במעבר מאוסף אורחים לכוח לוחם נדרש להקטין ככל הניתן, גם במחיר של תנועה קרבית ארוכה יותר לשטחי הפריסה. מכאן, שאת מחסני החירום של הכוחות המגיעים מחוץ למרחב יש להרחיק אל מעבר לטווחי האיום של הרק"ק כדי להקטין את האיום וכדי לאפשר זמן התרעה גדול יותר במצב של נפילות.

הסבירות העולה שבמלחמה הבאה ייכנסו חיילי המילואים ללחימה באופן מיד, דורשת התייחסות לרמת כשירותם. במהלך העשורים

האחרונים נשחקה כשירותן של יחידות המילואים, בעיקר כתוצר של סיכון מחושב שנבע מירידת הסבירות לאיום יסודי. ההנחה הלא מופרכת הייתה, כי אם יהיה זה מן ההכרח, נוכל להעלות את כשירותם באימון מכין טרם כניסתם לזירה. העימותים העתידיים עשויים לזמן לנו מציאות שונה לחלוטין, שתחייב גיוס והפעלת כוחות מילואים תחת אש. אלו יצטרכו לבחון מחדש את הנחות היסוד באשר לכשירות המבצעית הנדרשת ליחידות אלה, ובהמשך למודל האימונים ולהקצאות הימ"ם הנדרשות לצורך העמדת רמת כשירות המתמודדת עם אתגרים אלו.

בין האש לתמרון – איזון וסנכרון מערכתי

"הכפילות היא תמצית מהותה של המלחמה, ומוזרה ההתעלמות ממנה. הכול מכירים ביתרון שיש אפילו למתאגרף במשקל קל, כשהוא מפעיל את שני אגרופיו כנגד יריב גרם. גם במלחמה היכולת להשתמש בשני אגרופים היא נכס שאין ערוך לו".¹ האתגרים הצפויים מחייבים את הפעלתם המתואמת של שני המאמצים העיקריים של העוצמה הצבאית: כוח האש וכוח התמרון. בבחינת השילוב והאיזון בין האש והתמרון במהלך התפתחות המלחמה, ובהתייחס להישגים הנדרשים מהפעלתם בכל אחד משלביה, ניתן להבחין בשלושה מאפיינים תפקודיים עיקריים:

1. בשלב הפתיחה, שבו לאש האסטרטגית והמערכתית תפקיד מרכזי – לאפשר את גיוס הכוחות המתמרנים ואת נידום לזירות המבצעים.
 2. במבצעי התמרון הראשיים בהם מאמץ האש מסייע לכוחות המתמרנים לשבש התקפות אויב ולמנוע ממנו הישגים בשלב המגננה, ולהכריע במהירות את האויב בשלב המתקפה.
 3. בקידום ישיר של מטרות המלחמה באמצעות מבצעי אש, שתכליתם להביא לפגיעה קשה ולהרס תשתיות האויב.
- בכול אחד מן התפקידים משתנה האיזון ואופן שיתוף הפעולה בין האש לתמרון, אך הצורך בשניהם הוא קריטי כדי לחולל אפקטיביות מרבית.

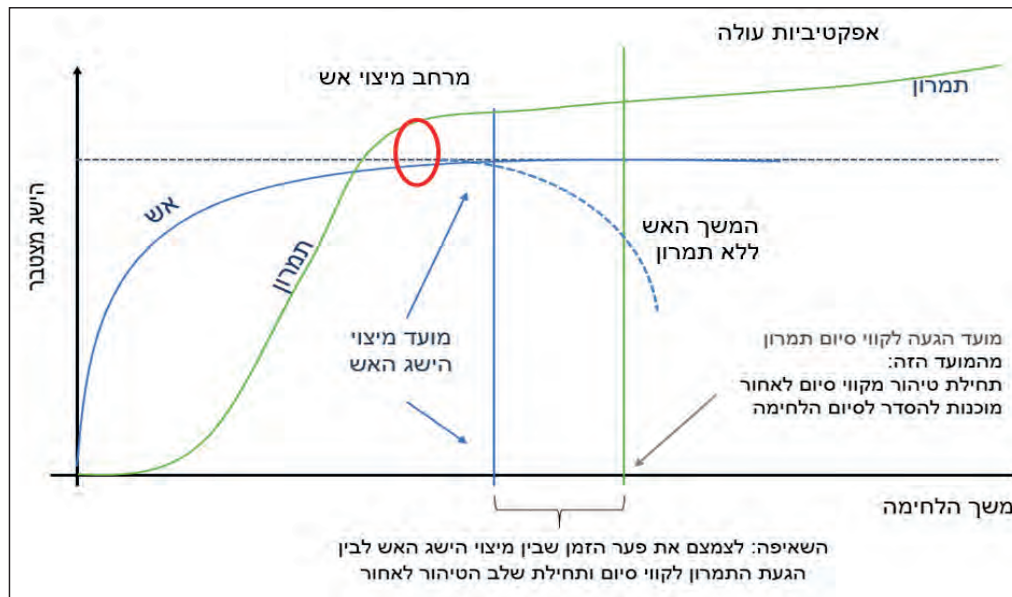
לאש המערכתית והאסטרטגית תפקיד מרכזי בהרחקת העימות הבא באמצעות פגיעה בתשתיות צבאיות, תשתיות דו-שימושיות (אזרחיות בהן נעשה שימוש למטרות צבאיות), מבנים ומתקנים חיוניים, בסיסים ומפקדות בעומק. המאפיין העיקרי של מטרות אלה הוא שהן מטרות קבועות אותן ניתן לתכנן מראש. עוצמת ההרס תחייב את האויב לתהליכי שיקום ארוכים ולהוצאות כספיות גדולות.

לתמרון היבשתי המשולב והרב-זרועי תפקיד מרכזי בהכרעת כוחו הצבאי של האויב ובערעורו התודעתי. ההישג העיקרי נובע מהדינמיות של התמרון ומיכולתו לנוע וליצור מגע ישיר עם האויב בכול מרחב הלחימה, יחד עם יכולתו להפעיל "לחץ מבצעי" ולגרם לאויב נזקים הולכים ומאמירים, המצטרפים לנזק שנגרם על-ידי האש המערכתית והאסטרטגית לכלל ההישג השלם.

מכאן, שלתמרון היבשתי המשולב והרב-זרועי תפקיד קריטי בצמצום משך הלחימה ובהסרת האיום מהעורף. תנועה מהירה לקווי הסיום בעומק, טיהור המרחב לאחר לאחר הגעה לקווי סיום, תוך הקמת בסיסי מבצעים בעומק וביצוע פעולות להשמדת תשתיות אויב במרחב, הם הכלים המרכזיים שישמשו את התמרון היבשתי לצמצום משך ונזק הלחימה בעימות הנוכחי.

לעומת זאת, לאש המערכתית והאסטרטגית תפקיד משני בצמצום

תרשים 2: יחסי הגומלין והאפקטיביות של התמרון לאש במהלך הלחימה

נזקי הלחימה ומשכה בעימות הנוכחי, בעיקר באמצעות פגיעה במשגרים ומערכות התומכות שיגורים (פז"ש, מחסנים), רובן מטרות זמן אמת שאורך חיותן קצר. (ראו תרשים 3).

לא ניתן להשלים ניתוח זה ללא בחינת יחסי הגומלין בין התמרון היבשתי המשולב והרביזורעי ובין האש המערכתית והאסטרטגית בהקשר של עיתוי הפעלת הכוח. בהקשר זה יש לאבחן את התובנות הבאות: הצטברות הישגי האש מהירה באופן יחסי (ראו: תרשים 2), אולם היא מגיעה למיצוי באופן מהיר והאפקטיביות שלה פוחתת עם הזמן. בתוך עימות נתון – כתוצאה מהסתגלות ולמידה;

בין העימותים – בהתאמת דרכי הפעולה והתשתיות. מצד אחר, הצטברות הישגי התמרון איטית יחסית גם כשהיציאה לתמרון מידית. זאת בשל צורכי צבירת הכוח ומאפייני הפעולה היבשתית.

כדי לייצר אפקטיביות מרבית, יש לסנכרן בין מיצוי הישגי האש ובין תחילת פעולתו של התמרון. בהמשך יפעלו הכוחות המתמרנים בחזית ועומק במקביל, כדי לבודד את מערכי האויב וליצור איום על מרכזי הכובד שלו בכל מרחב הלחימה. כושר הניידות והגמישות של הכוחות המתמרנים, כאשר הם משולבים בסיוע אש קרוב וביכולות מודיעיניות מתקדמות, יהיו דומיננטיים ביכולת ליצור לחץ מתגבר ואפקטיביות עולה עד להגעה לקווי סיום התמרון, שמהם ניתן לפעול בשני אופנים: התחלת טיהור השטח מתשתיות אויב לאחר, או בהמשך פיתוח התמרון לעבר עומק שטח האויב, בכפוף למטרות המלחמה.

ככול שפעולת הכוחות המתמרנים תערער את האויב ותגביר את הלחץ המבצעי תחתיו הוא נתון, ייווצרו יותר מטרות מזדמנות שאותן ניתן יהיה לנצל בשיתוף עם מאמץ האש להגברת האפקטיביות המבצעית הכוללת, ולקידומן של מטרות המלחמה.

מבנה וארגון – פרשנות מחודשת לרעיונות ותיקים
 "ההנחה שהאיומים הנוכחיים או העתידיים לא יסכנו אותנו, מפני שחיל האוויר האמריקאי ישמיד אותם עבור כוחות היבשה או שזרם המידע יבוא במקום מיגון שריון הולם ועוצמת אש, היא רק משאלת לב (מסוכנת)".⁸

התמרון היבשתי ייבנה באופן שיאפשר לכוחות היבשה תמרון ממוקד אל העומק, דרך מערכי ההגנה של האויב או איגופם, ובכלל זה יכולת תמרון דרך מרחבים מוכי אש בהם מכשולים טבעיים ומלאכותיים. כל אלה יבוצעו תוך יכולת מודיעין מדויק שיתמוך בכוחות המתמרנים, יכולת תקשוב שתוכל לתמוך בכוחות המתמרנים בעודם מתרחקים

משטח ישראל ובעודם שוהים בעומק שטחו של האויב, ויכולת לתחזק את הכוחות המתמרנים במהלך לחימתם אל היעדים שהוגדרו להם בעומק שטחו של האויב ובעת שהייתם שם.⁹

התמקצעות צבא העם

צבא עם גדול, ורסטילי ומקצועי, הוא חיוני לנוכח הסיכוי לחזרתו של איום יסודי. כל עוד האתגר המרכזי הוא הגנת מרחב המולדת, צבא עם הוא האפשרות היחידה הקיימת. מעבר לכך, תרחישים של לחימה בכמה זירות יחייבו סד"כ גדול שיהיה מוכן להתגייס ולפעול כאשר יהפכו איומים אלו מאיום בכוח לאיום בפועל. הדבר ידרוש שינוי עמוק במודל המילואים, תוך התאמתו למאפייני החברה ולצרכים הנובעים מהאיומים הפוטנציאליים. הרעיון של כוחות מילואים דיפרנציאליים, יידרש לעמוד בבסיסו של כל מודל עתידי. לשם הדוגמה פיתחנו מודל הנשען על שלוש רמות כשירות בסיסיות:

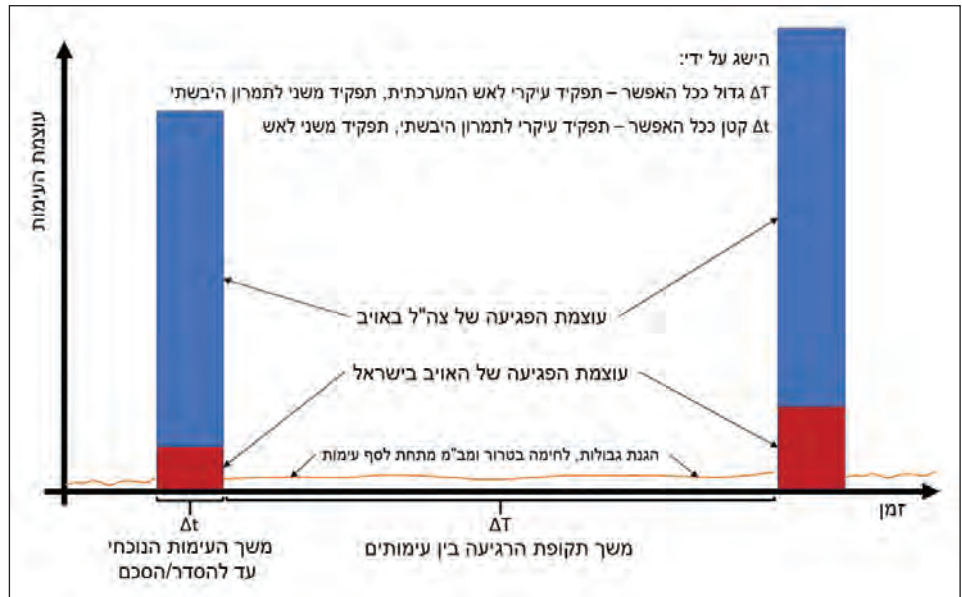
כשירות א' אנשי מילואים שישולבו ביחידות סדירות, וישרתו ביחידות אלה עד עשר שנים משחרורם משירות סדיר. לרמת כשירות זו יידרשו זמינות וכשירות גבוהות, ובתמורה יתוגמלו בהתאם.

כשירות ב' יחידות מתמרנות במסגרת חטיבות המחץ, וכן ככוח משלים למשימות הגנה במסגרת היחידות המרחביות, פיקוד העורף וכדומה.

כשירות ג' סד"כ לא פעיל למצבי קיצון. כוח זה יידרש לשמירת כשירות בסיסית וליכולת החזרת כשירות בתוך שנה מהחלטה, כתלות בתפנית אסטרטגית.

בעולם הסדיר המלצתנו מבוססת על נקודת איזון חדשה מול המשק הישראלי, יחד עם חיזוק מקצועיותה של הליבה המבצעית באמצעות קיצור גורף של שירות החובה לשנתיים, למעט לוחמים ומקצועות חיוניים שיהיו בקבע החל מהשנה השלישית. הדבר

תרשים 3: ההישג הנדרש מצה"ל יחסי הגומלין בין התמרון והאש

המרחביים. אוגדות כפופות לפיקודים מרחביים, אולם בעלות תוכניות אופרטיביות בכמה זירות שם הן אף נלחמות בפועל. נהוג לחשוב שגישת ארגון זו מגדילה את הגמישות של צה"ל בהפעלת הכוח, שהרי ניתן לנייד אוגדה מזירה לזירה או מחזית לחזית (לדוגמה, החלטת המטה הכללי להעתיק את אוגדה 146 בפיקודו של מוסה פלד מפקוד מרכז לפיקוד צפון, קודם להתקפת הנגד ברמת הגולן במלחמת יום הכיפורים).

רעיון ארגון האוגדות נותח בהרחבה¹¹, אולם בחינת המצב הקיים העלתה חיסרון מרכזי הנוגע לחוסר מיקוד בתהליכי פיתוח הידע המבצעי. האוגדות בצה"ל נדרשות לתכנן אופרטיבי בזירות ובחזיתות שונות בתדירות גבוהה – תופעה שמקשה עליהן לפתח ידע אופרטיבי עמוק.

לעומתן, האוגדות המרחביות נמצאות בזירה קבועה, ופיתוח הידע האופרטיבי שלהן עולה בשיעור רב על זה של האוגדות המתמרנות. בנוסף, הכנסה של אוגדה לקרב במקום בו כבר נלחמה אוגדה אחרת מחייב מעבר כוח דרך כוח וקבלת אחריות על גזרת לחימה חדשה – פעולות שכרוב המקרים הובילו לסרבול, לטעויות מבצעיות ולחוסר אפקטיביות.¹²

הקצאת מפקדות אוגדות לגזרת פעולה. מבנה המרחב מאפשר התמחות של אוגדות בזירות פעולה קבועות. לדוגמה: מול חזית לבנון ניתן לחלק את המרחב בשגרה למרחב אוגדתי אחד (כמצב כיום) ובחירום לשניים עד שלושה מרחבים אוגדתיים. מפקדות אוגדה אלו יוכלו להתמקצע במרחב שמוקד, ולבנות ידע אופרטיבי לאורך זמן. גישה זו תאפשר לפשט את תהליכי הפו"ש בשלבים הקריטיים של פתיחת המלחמה, שיתאפיינו באינטנסיביות רבה.

מעבר לאוגדות משימתיות ללא כוחות ת"פ קבועים. מאחר וסד"כ צה"ל לעולם לא יהיה מספק, נדרש יהיה להגדיל את יכולת הגמישות של המפקדה הכללית על-ידי העתקה מהירה של כוחות מחזית לחזית ומזירה לזירה. מוצע לכן שהאוגדות המשימתיות לא יפקדו בשגרה על עיקר הכוחות. הכוחות אותן יפעילו אוגדות אלו יהיו לבנות פעולה. לדוגמה, צק"ח, אגרי אש, הנדסה, איסוף קרבי, וכדומה, ואלה יוקצו על ידי הגיס או הפיקוד מרחבי שבתורו יקבל את ההקצאה מהמפקדה הכללית בהתאם לצורך המבצעי.

לבנות הפעלת הכוח יתבססו על דרג החטיבה. בשגרה ימשיכו החטיבות ושאר יחידות היבשה של צה"ל להיות חד-חיליות תחת האחריות הישירה של מו"י, שתהיה מופקדת על יצירת ושימור כשירותן. יחד עם שמירתו של המבנה החד-חילי של החטיבות הסדירות יהיה נכון לבחון יצירתם של צק"חים קבועים לעוצבות ההגנה וההכרעה (צק"ח אורגני), על בסיס הקצאת סד"כ מילואים קבוע: שריון/חי"ר, הנדסה, גר"ב (גרוד בינוני) ארטילרי ועוד. רעיון הקטנת התלות החטיבתית נועד לצמצם את עומס הפו"ש

יאפשר את הבאתם לרמה מקצועית גבוהה, מבלי לפגוע באורך ההכשרות. כמו כן יתאפשר לבנות בסיס איתן לכוחות המילואים בדרג א', שיוכלו לשאת בחלק מן הנטל של פעילות הכוחות הסדירים. בנוסף, יש לאפשר קבע קצר – 3-4 שנים – כדי לבנות שלד מקצועי של נגדים לוחמים או תומכי לחימה, כדי לחזק את הבסיס היציב ביחידות הלוחמות ובמפקדות הקדמיות.

מבנה וארגון העוצבות: גמישות, עצמאות וקצב

"הדייוויזיות של כוחות היבשה בורעות תחת תקורה של מנהל ולוגיסטיקה, ומבנה הפיקוד האנכי של הדייוויזיה מעודד שליטה הדוקה וריכוזיות על המבצעים, שיש לבזר אותה ולהפכה לבין זרועות בדרגים נמוכים הרבה יותר"¹⁰

בניית יכולת ניידות וגמישות שתאפשר ריכוז וניוד מאמץ התקפי בזמן קצר להכרעת האויב, דורשת מעבר לאוגדות משימתיות ללא כוחות ת"פ קבועים. לבנות הפעלת הכוח יתבססו על דרג החטיבה, ויאפשרו יכולת ניוד מהירה של סד"כ התקפי משמעותי לכל זירה. זאת לצד חיזוקן של החטיבות ובניית יכולתן להוציא לפועל מבצעים באופן סימולטני ובקצב גבוה. חיזוק החטיבות והפיכתן לעצמאיות, תגביר את הגמישות ואת יכולת הפעולה הסימולטנית, יחד עם רידוד משמעותי בסרבול בעומס הפו"ש הקיים באוגדות.

ארגון מחדש של פוי"ש בשגרה ובחירום. לצה"ל יתרון מהותי לעומת צבאות מערביים אחרים הנלחמים כחילות משלוח בזירות שונות בעולם, בשל העובדה כי הוא פועל מול קבועים זירות ידועות. יחד עם זאת, ההשתנות המסתמנת באיומים מחייבת בחינה והתאמה מחודשת של מבנה וארגון הפו"ש ביבשה. בשגרה, בחירום ומלחמה. אוגדות משימתיות מתמחות למרחב. בבסיס ההתפתחות חובה לבחון מחדש את ההגנה המרחבית, כבסיס ליכולת של צה"ל להגיב במהירות. תפיסה זו תוכל להישען על כמה רעיונות.

התחום הראשון שמחייב חשיבה מחודשת נוגע לארגון של היבשה לקרב. כיום יש עירוב ופיצול סמכויות בין זרוע היבשה והפיקודים

לוחמים בתמרון. אין תמרון יבשתי מודרני שלא משולבים בו כוחות ומאמצים מכלל הזרועות

סיכום

אין עוררין כי ההימנעות מהפעלתם של הכוחות המתמרנים בעימותי העשורים האחרונים שחקה את כשירותם, אך לא פחות מכך את רוחם ואת הביטחון ביכולתם. המעבר המסתמן לשלב חדש בסכסוך, במרכזו ניצבות איראן ושלוחותיה, עשוי לטמון בחובו אתגרים שונים לחלוטין במרכזם האיום המתפתח על העורף הישראלי. השאלות כיצד מנצחים בשדה הקרב העתידי, ובתוך כך מה יהיו תפקידיו ויכולותיו של התמרון היבשתי, הן שאלות מפתח שצה"ל עוסק בהן באופן מקיף ושיטתי. עם זאת, נדמה שהמשך שכלולה של המערכת הקיימת עלול להיות לא מספק אל מול השינויים האפשריים.

יש לסגל חשיבה אחרת התובעת שינוי משמעותי במבנה, בארגון ובאופן הפעלתם של כוחות היבשה, כדי להכניס כראוי לאתגרי העימותים הבאים. באשר לבניית היכולות הטקטיות של היבשה הרי שמימוש תפיסת "יבשה באופק" וכיווני בניין כוח אחרים הם מרכיבים חיוניים להגדלת יכולות צוותי הקרב החטיבתיים. אך נדמה שאין בכך די.

המעבר ל"מערכה הרביעית" בסכסוך מביאה את צה"ל ככוח בעל העוצמה הגדולה, אבל כאן אולי בדיוק טמונה הסכנה. ההיסטוריה של המלחמות מוכיחה כי מי שניצח הוא לא תמיד החזק. פעמים רבות בהיסטוריה ספגו מעצמות צבאיות מהלומות קשות, בטרם זנחו פרדיגמות שאינן מתאימות והואילו להשתנות. אך אין זה הכרח. התפתחות הכוח הצבאי ובמרכזו התפתחות התמרון היבשתי הישראלי, היא מעשה מופת של יצירה קולקטיבית ייחודית שצפתה והקדימה פני עתיד. זהו, כך נדמה בתמצית האתגר הניצב עכשיו בפני דורנו, כדי שניערך באופן הנכון למלחמה הנכונה. ההערות למאמר הזה מתפרסמות בסוף הגיליון.

על האוגדות בכל הנוגע לניהול השוטף של המבצעים, ולאפשר להן להתמקד ביצירת התנאים המבצעיים עבור החטיבות ולפעול לתגבור המאמצים בהתאם להזדמנויות ולסיכונים המתהווים.

קצב ורצף מבצעים. מכפיל הכוח המרכזי ביכולת התמרון היבשתי המשולב והביניים הוא היכולת להוציא רצף מבצעים במרחב חטיבתי בקצב גבוה לצורך שיבוש יכולות הפו"ש של האויב, פגיעה ושחיקת יכולות מרכזיות עד לנטרולן והשמדתן. החטיבות ייבנו באופן שיאפשר להם להוציא רצף של מבצעים בקצב גבוה ולאורך זמן מול גזרה נתונה. לשם כך יידרש חיזוק של מערכת הפו"ש במפקדת החטיבה, שתאפשר לה לתכנן ולשלוט בכמה מאמצים במקביל יחד עם חיזוק כושר פעולתם העצמאית וגמישותן של יחידות המשנה בחטיבה.

יש להתמקד בחיזוק החטיבה כלבנת היסוד של התמרון היבשתי, בנוסף, נדרש יהיה לחזק את יכולת האש העצמאית של החטיבות, יחד עם שיפור יכולתן להפעיל אש המוקצית להם ממקורות חיצוניים. חיזוק יכולות פיקוד משימה. אך נדמה שהאתגר החשוב מכול העומד בפני היבשה הוא חיזוק מקצועיותה של שדרת הפיקוד. צה"ל יידרש להבטיח מחדש שהאיכויות הגבוהות של הנוער הישראלי ינותבו לפיקוד יבשתי. בהמשך יהיה צורך לבנות מודל שלם וקוהרנטי לפיתוח הקצונה במרכזו צמצום במספר הקצינים המוכשרים והעלאת הסטנדרטים להכשרתם. כדי להשיג זאת נדרש צה"ל לקצץ בכמות הקצינים ביבשה, ולהאריך את משך החתימה לקצינים המסיימים בה"ד 1 לכדי 3-4 שנים.¹³ שדרת פיקוד איכותית ואיתנה ברוחה, חשובה ביבשה כפי שאיננה חשובה באף מקום אחר, בעיקר נוכח חזרתן האפשרית של רוחות המלחמה.